

RODOVSKE I ŽANROVSKE ODREDNICE MARULIĆEVA POKLADA I KORIZME

Dunja Fališevac

I

O rodovskim i žanrovskim se odrednicama Marulićeva *Poklada i Korizme* u hrvatskoj književnoj historiografiji relativno malo pisalo, osobito u novije vrijeme. No, već je Ivan Kukuljević Sakcinski, sakupljač i izdavač Marulićevih djela u ediciji *Stari pisci hrvatski*¹ izrekao o tom Marulićevu djelu nekoliko relevantnih sudova koje, čini se, treba omjeriti o suvremene genološke koncepcije. Kukuljević u predgovoru navedenom djelu svrstava *Poklad i Korizmu* i *Spovid koludric od sedam smrtnih grihova* u odjeljak »pjesni šaljivo-satiričke ili pokladnice i smiešnice«, a zatim o tom žanru kaže ovo: »Ova vrst sredoviečne komedije bijaše poznata u Francezkoj i u Italiji 'Frottola' XV. vieka pod imenom fran. 'Farce', 'Sottie', tal. 'Farsa', koncem 'Contrasto', te se je razlikovala od tako zvanih Prikazanjah, tal. 'Rappresentazioni', njemački Geistliche Schauspiele. Niemci imali su nješta podobna višerečenim Pokladnicam i u svom Fastnachts- i Schwankspielu. Kao što su ove igre kod Francezah, Njemacah i Talijanah većom stranom samo za vrieme pokladah prikazivane bile, tako neima dvojbe, da je Marulić svoje dvie pjesni 'Poklad i Korizma', kao i 'Spovid Koludric od sedam smrtnih

grih òv' izpjevalo na pokladnu zabavu monastirskih redovnikah i duvanah, te je po svoj prilici ovoj vrsti pjesanah pripadala i njegova izgubljena pjesan 'Frotule od buh' /...../ Sličnih pjesamah, ali više svietskoga sadržaja, imamo mi iz kasnijih vremenah u Jedjupkah, Sibilah, Preslicah, Primaljah, Kaludjerih, Maskeratah itd. od Čubranovića, Nalješkovića, Pelegrinovića, Bobalića itd. Svakako je dakle Marulić prvi bio, koji je ovu šaljivu i za ono vrieme veoma zabavnu vrst pjesni kod Hrvatah uveo;«² Što se tiče provenijencije *Poklada i Korizme* Kukuljević pretpostavlja da to možda i nije originalno Marulićevo djelo, te u bilješci kaže: »Neznam pravo, da li nije ova pjesan prevedena iz talijanskoga, budući da se u Batinovoj Bibliografiji talijanskih prikazanjah (Bibliografia, delle antiche rappresentazioni italiani sacre e profane, stampate nei secoli XV. e XVI. compilata dal Viscomte Colomb. de Batines. Firenze 1852) spominju i sljedeće talijanske farse: 1. 'El contrasto di Carnesciale et la quaresima', šaljiva mala pokladna pjesan u 4-ni, na 8 listovih. 2. 'Il gran contrasto e la sanguinosa battaglia di Carneuale e di Madonna Quaresima'.«³

Dakle, Kukuljević smatra da *Poklad i Korizma* pripada i žanru kontrasta i žanru pokladnih igara, te da mu predložak, najvjerojatnije, treba tražiti u talijanskim profanim dramskim igrama.

U *Povijesti hrvatske književnosti* B. Vodnik za *Poklad i Korizmu* kaže otprilike ono isto što je već rekao Kukuljević: »*Poklad i Korizma* pokladna je pjesma u obliku talijanskih 'contrastata' (prepiranja), gdje se šaljivo crta borba između personifikacije *Poklada i Korizme*; a najveća mu je šaljiva pjesma 'Spovid koludric od sedam smrtnih grihov'. Ove šaljive pjesme nisu ni u kakvoj svezi sa maskeratama, već je to posve sredovječna poezija, zapravo pokladna farsa, namijenjena zabavi redovnika i koludrica u samostanu, a bit će da to i nisu izvorne, već prevedene pjesme.«⁴ U bilješci Vodnik iznosi hipotezu o provenijenciji Marulićeva djela koju je već iznio Kukuljević i naslućuje da bi dvije navedene talijanske farse mogle biti izvornikom Marulićeva *Poklada i Korizme*.⁵ Međutim, tu Kukuljevićevu, a zatim i Vodnikovu tezu o talijanskom izvorniku kao mogućem predlošku Marulićeva djela opovrgao je M. Rešetar u recenziji Vodnikove *Povijesti*, ističući pritom literarnu vrijednost *Poklada i Korizme*: »Meiner Ansicht nach steckt im kleinen, leider unvollständig erhaltenen Liede *Poklad i korizma* (das übrigens mit den italien. *contrastata* nichts zu tun hat) viel mehr Poesie als in der ganzen *Judit*, und deswegen glaube ich nicht, dass es ein Ori-

ginalwerk des Marulić ist.«⁶ Na žalost, osim apodiktične tvrdnje o nepostojanju bilo kakve veze između Marulićeva djela i navedenih talijanskih farsa M. Rešetar ne navodi ni jedan argument kojim bi svoju tvrdnju potkrijepio, ali ni autori koji su smatrali da neka veza između *Poklada i Korizme* i apostrofiranih talijanskih djela postoji nisu u prilog svojoj tezi — osim sličnosti u samom naslovu — iznijeli niti jedan argument. Da talijanska djela 15. stoljeća »Contrasto de Carnesciale et de Quaresima« i »El contrasto di Carnesciale et la Quaresima« nisu utjecali na Marulićevo djelo uvjerljivije od Rešetara dokazao je P. Kolendić,⁷ naslućujući istodobno da je Marulićevo djelo »(..) odjek francuskih moralités, razume se preko talijanskih posrednika, jer je srednji vek voleo te dramske moralitete, neki zasebni književni rod, koji se iz sklopa ledenih crkvenih prikazanja počeo okretati nestašnoj uličnoj farsu, sa sadržinom, mahom fiktivnom, obično bez legendarnih i historijskih reminiscencija. Obrađivani su naime tu apstraktni pojmovi iz područja moralke fiksirajući antiteze pa koristeći se obilato simboličnim personifikacijama sa puno borbenim i zajedljivim izrazima u živahnom dijalogu, ali su u tu inače hladnu sadržinu sa suptilnim doskočicama dokonih magistera teologije gurali pomalo i nasmešljivi ton komičnoga.«⁸ Smatrajući *Poklad i Korizmu* »embrionalnom dramicom«, »prenjem«, odjekom francuskih moraliteta, djelom u kojem se narativno isprepleće s dramskim, tj. dijaloškim, Petar je Kolendić postavio pitanje žanrovskih osobina Marulićeva djela, ali krajnji odgovor na postavljeno pitanje nije dao. Ističući da je *Poklad* napisan s tendencijom »(..) da se pod plaštem smeha, u prijatnom milieu lakrdije, lakše šire maksime praktičnog morala, te da šala nije ono što je glavno u djelu, nego da se Marulić smiješnim služi kako bi bolje istakao moralne sentencije«⁹ Petar Kolendić šaljivo-satirične elemente u *Pokladu* određuje kao batrahomiomahijski smiješnu borbu kneza Poklada s Korizmom i četini fratra iz njezine vojske, odčitavajući u imenima junaka dvije vojske aluzije na utjelovljenje odricanja od svjetovnih užitaka, odnosno utjelovljenje svjetovnih užitaka. Naglašavajući da se *Poklad* opire o biblijske tekstove koji propagiraju poštivanje posta, te da je pisan za posljednje dane poklada, Kolendić ističe da su djela takve vrste poznata u Francuza i u Španjolaca, te da se slična tematika obrađuje i u nekim talijanskim genoveškim dijalektom pisanim djelima iz 13. stoljeća.¹⁰ Dakle, za razliku od Kukuljevića i Vodnika koji *Poklad i Korizmu* smatraju profanim dramskim žanrom

bliskim farsu i svojevrsnim kontrastom, Kolendić smatra da je Marulićevo djelo prije moralitet-kontrast, negoli posve profano djelo, ali da u njemu ima i komičnih elemenata. Što se tiče predložka djelu, Kolendić ističe da za sada nije moguće naći neki talijanski izvor *Pokladu*.

M. Kombol *Poklad i Korizmu* određuje kao kontrast, kao prenje, te svrstava djelo u kontekst ostalog Marulićeva duhovnog pjevanja visokog srednjovjekovlja.¹¹ Pa kao što je Kombol zanemario moguće dramske osobine *Poklada*, zaboravila su na specifične dramske i žanrovske elemente i novija proučavanja Marulićeva djela. U novijim se, naime, radovima o Marku Maruliću o *Pokladu* govori kao o šaljivo-satiričnoj pjesmi, te se osim tog osnovnog tona *Poklada* ne određuju njegove rodovske i žanrovske značajke.¹² Jedino Slamnig naslućuje da se *Poklad*, kao i druge Marulićeve šaljivo-satirične pjesme možda i prikazivao: »Poput profesionalnog recitatora javno je nastupao sam Marulić na splitskim trgovima, kako izvješćuje splitski 'comes et capitaneus' Veneciju 1518; poslije žetve splitska je mladež kockala (...) i tratila zarađeni novac ne obazirući se na 'očinske opomene vrlo učena gospodina Marka Marulića ... koje im je priopćivao i usmeno i natpisima na trgovima dodavši tome i strahotne grožnje i pruružne slike' (M. A. Usmiani, *Marko Marulić*, 'Harvard Slavic Studies', III. 1957, str. 44—45); iz ovog kratkog opisa razabiremo da je Marulić nastupao kraj nekakvih svojih plakata, gdje je oslikao zacijelo prizore paklenskih kazni i nakaznosti grijeha i grešnika. S panoima s nizom scena nastupali su, a i danas ponegdje u Italiji nastupaju, *cantastorie*, putujući narodni pjevači. Uočimo još da u nekim pjesmama Marko zaziva publiku: 'A vi sada, tašća mladost, — saznajte dila vaju' (*Anka*), 'Ne mnite, krstjane, da besedin čanče', 'Da recmo još...' (*Poklad i Korizma*).«¹³ Iako *Poklad i Korizmu* ubraja u šaljivo-satiričnu poeziju,¹⁴ ne određujući pobliže žanrovske elemente djela, Slamnig, dakle, smatra da se i *Poklad* — kao i *Anka Satira* — na neki način izvodio, da je vjerojatno bio recitiran ili pak pjevan, te da su za izvedbu bili korišćeni elementi i sadržaji i nekih drugih umjetnosti, točnije likovnih umjetnosti.

II

Pitanje provenijencije, problem originalnosti ili neoriginalnosti Marulićeva *Poklada* do danas nije riješeno. Po tematici *Poklad i Korizma*

pripada grupi djela s istovjetnom tematikom koja su bila poznata po cijeloj Evropi, a osobito u Francuskoj. Čini se da je matični tekst i nastao u Francuskoj, a odatle se širio u različitim varijantama i različitim preradama diljem cijele Evrope te su kontrasti, prenja, dueli, borbe Poklada i Korizme prošireni u Italiji, Španjolskoj, Holandiji i drugdje. Čini se da je prvi tekst s tom tematikom nastao u Francuskoj u 13. stoljeću pod naslovom *La bataille de Caresme et de Charnage*.¹⁵ U tom djelu, koje započinje apostrofom slušača, priča se o dva baruna, jedan je Charnage, drugi Quaresme, koji se spremaju za viteški turnir, a spominje se i Paris i kraljev dvor. Nakon opisa dvaju baruna slijedi opis posnih jela s jedne, a mesopusnih s druge strane. Opis pripreme za bitku je detaljno izloženo, nabrajaju se do u sitnice jedna i druga jela čija je funkcija da postanu dijelovi viteške opreme bilo jedne bilo druge vojske. Oklopi, mamuze, štitovi, sedla — sve je to napravljeno od pojedinih jela. Tako Poklad ima pancir od jarebica, a Korizma sedlo od riba. U opisu same bitke pojedina jela oživljuju, ali ne postaju prave osobe kao u Marulića. U jednom trenutku pojavljuje se i Božić, a haringa postaje glasnik među zaraćenim stranama. Bitka završava pomirenjem. Izdavač djela G. Lozinski žanrovski je djelo odredio kao »conte à rire en vers«,¹⁶ koje se svojim sadržajem približava epskim legendama, a stilom nalikuje na *chansons de geste*. No, budući da su glavni protagonisti apstrakcije, a drugi sudionici povorke mesa, riba, povrća i slastica djelo je i parodija. Po idejnoj koncepciji djela, po suprotstavljanju dvaju pogleda na svijet, po suprotstavljanju dviju ideja, apstrakcija Lozinski *La bataille de Caresme et de Charnage* svrstava u »jeux-partis«, u »débats, conflits, batailles«. ¹⁷ Participirajući nekim svojim osobinama sad u jednom, sad u drugom žanru, Lozinski smatra da se djelo ne može smjestiti u jedan jedini srednjovjekovni žanr, te pokazuje koji su elementi jednog, koji drugog, a koji trećeg žanra u tom srednjovjekovnom francuskom djelu, djelu koje je utjecalo na mnoge druge slične tekstove, sa sličnom tematikom i sličnom obradom. Tema se javljala u različitim žanrovima, često u dramskom obliku, kao što je to slučaj s djelom *Testament de Carmentrant* koji je oko 1540. godine objavio Jehan d'Abundance i koji uvodi lik Korizme kao gospoje, a u pratnji i Poklada i Korizme sudjeluju likovi čija imena simbolično označavaju pojedine apstraktne ideje vezane bilo uz Poklad bilo uz Korizmu. Međutim, u tom djelu Poklad ne završava smrću, nego dospijeva u zatvor, a nakon

toga mu je oprošteno te dolazi na slobodu. Ni među talijanskim djelima s pokladnom tematikom ne mogu se naći djela koja se u svemu podudaraju s Marulićevim djelom. Prema opisu i karakterizaciji talijanskih djela koje navodi G. Lozinski¹⁸ ni jedno od talijanskih djela ne podudara se sadržajno dokraja s Marulićevim *Pokladom*. *El contrasto di Carnevale et de la Quaresima* ni po sadržaju ni po vremenu nastanka (sredina 16. stoljeća) nije mogao biti predložak Marulićevu djelu, nego je bliži i po sadržaju i po obradi francuskoj *Bitki Korizme i Poklada*.¹⁹ S drugim talijanskim djelom, s *Frottola di Carnavale* Marulićev se *Poklad* podudara utoliko što je talijansko djelo prvo u žanru takovrsnih djela u kojem na kraju Korizma pobjeđuje. Najviše podudarnosti Marulićevo djelo ima s talijanskim djelom *Rappresentazione e festa di Carnasciale e della Quaresima*, koje je publicirano u Firenzi 1554. i 1568. i u kojem također Korizma pobjeđuje Poklada, koji nosi oko vrata ogrlicu od kobasica a u ruci bocu vina. Ishod bitke kao i detalj s kobasicama nisu jedine podudarnosti između Marulićeva i talijanskog djela. U talijanskom se djelu, kao i u Marulića, također pojavljuju autentični vojnici, a Poklad biva poslan u pakao; za Marulićeva Poklada pripovjedač također kaže da je pripao Sotoni. Međutim, budući da se ne zna kada je tekst talijanski nastao (publiciran je tridesetak godina nakon Marulićeve smrti) i budući da u njemu ima sadržajnih elemenata koji su izostali u Marulićevu djelu,²⁰ ni za to talijansko djelo ne može se reći da je bilo mogući uzor *Pokladu i Korizmi*. Izdavač francuskog teksta i pisac opširne studije o djelima s tematikom Poklada i Korizme G. Lozinski spominje i Marulićevo djelo te kaže da nije mogao identificirati talijanski model za Marulićev sastav.²¹ On smatra da francuska djela s istom tematikom ni u kojem slučaju nisu utjecala na Marulića, a da s talijanskim djelima postoje neke podudarnosti.²²

III

Marulićeva pjesma *Poklad i Korizma*, koja je do nas došla bez početka, ima 150 dvostruko rimovanih dvanaesteraca i na šaljivo-komičan način u prvom dijelu priča i opisuje borbu prsa o prsa Poklada i njegove vojske s vojskom Korizme gospoje. Opis bitke zauzima prvih 95 stihova, a od toga stiha dalje do kraja iznosi se moralno-poučni komentar na opisani događaj. Prvi dio je komičan i smiješan — ko-

mika se gradi na verbalnoj komici — na upotrebi niskog stila za detalje opisa — na situacionoj komici i na komičnosti simboličnih imena jedne i druge vojske (Bobok, Kulin, Sutil, Grozi, Posturad, Svežil, Grizil, Suhožil, Radopek, Vodulja, Vinogriz, Bdilo, Hrlac, Linota, Sanjac, Uhoda), čiji su protagonisti označeni kao fratri. Za razliku od komično-grotesknog prvog dijela, gdje je komika u funkciji prikazivanja niskog, tjelesnog, materijalnog pa i sotonskog, drugi dio je vrlo ozbiljan, uzvišena tona, bez trunca humora i komike. Dok prvi dio karakterizira opis i naracija o bitki prsa o prsa, s distanciranim, objektivnim, sveznajućim pripovjedačem, u drugom dijelu diskurs postaje rasprava, definicija, argumentacija, sentencija, poruka. Dotadašnji distancirani, skriveni pripovjedač izlazi u prednji plan i vrlo često apostrofira adresate, kršćansko općinstvo. Jezični signali koji govore o izlasku pripovjedača u prvi plan i o uspostavljanju direktne komunikacijske veze između pošiljaoca i recipijenta mnogostruki su: to je česta upotreba imperativa u funkciji adhortativnog konjunktiva, zabrane, upozorenja ili opomene: »ne mnite, krstjane, da bisidin čanče«; »da rec'mo još«; »A sad učin'mo sud, bolje je trpiti / na saj svit svaki trud, ner milost zgubiti«; »pomisli koji je on teži trud bio«; »pomisli u sebi ke t' počitah trude«; »mi poni počnimo Korizmu štovat sad, / s njom se veselimo, jerbo zgibe Poklad«; »ča će Bog, činimo, a ne ča Satanas; / i nos'mo na sebi sveta križa zlamen, / da Isus na nebi nastani nas, amen.«²³ Često se upotrebljava zamjenica *mi* i *ti*, česti su etički dativi: »tako t' će se udavit«; »ako t' će tko reći«; »hoć poni da tebi tvoj post lastan bude, / pomisli u sebi ke t' počitah trude«; itd. Pa iako i u ovom drugom dijelu *Poklada* ima naracije (opis ulaska Korizme u crkvu i motiv posipanja pepelom), glavnina je tog dijela pjesme oblikovana kao rasprava, kao refleksija, kao tumačenje različitih smislova prvog dijela *Poklada*. Tim svojim refleksivno oblikovanim drugim dijelom *Poklad i Korizma* opire se klasifikaciji u neki epski žanr i nameće potrebu drugačije analize djela. Svjesni svih problema što ga srednjovjekovni tekst nameće suvremenoj genolologiji, a prihvaćajući Jaussovo stajalište da srednjovjekovlju treba pristupiti parametrima i mjerilima koja su izvedena iz samih djela i njihove specifičnosti i različitosti u odnosu na antičku i novovjekovnu književnost,²⁴ pokušamo li opisati do kraja *Poklad i Korizmu*, u svim odrednicama što ga struktura djela ima, vidjet ćemo da je dominantna osobina teksta njegova alegoričnost, da se iz srednjovjekovnog shva-

čanja i učenja o alegoriji može razumjeti smisao djela u cijelosti. Kao i svako alegorijsko srednjovjekovno djelo, naime, i *Poklad i Korizma* ima četiri smisla. Jedan je smisao doslovan — to je onaj smisao djela koji je eksponiran u prvom dijelu i u kojem se prikazuje borba prsa o prsa personificiranih junaka Poklada i Korizme i njihovih simboličnim imenima označenih vojnika-fratarara, koji jasno suprotstavljaju dva svijeta, dva načela, dva principa, dvije ideje kršćanske teologije: poklad i korizmu. Ta tema, tema sukoba dva principa, dvije ideje, dvije suprotne kategorije kršćanske moralke, tema svih srednjovjekovnih psihomahija, odredila bi djelo kao kontrast, kao prenje. A budući da se to suprotstavljanje prikazuje kao bitka junaka, vojnika, protagonista epske poezije, a prikazuje se ne na ozbiljan već na komičan način, način obrade i način eksponiranja glavne psihomahijske teme odredio bi *Poklada i Korizmu* kao svojevrsnu parodiju jedne druge književne vrste, kao parodiju viteške, dvorske epike. Kao epsko djelo *Poklad*, naime, oblikuje svoj prostor i svoje vrijeme: to je neko udaljeno, mitsko vrijeme, ali i vrijeme sadašnje jer se ciklički vraća uvijek na pokladni utorak i čistu srijedu. Za razliku od kontrasta u kojima je suprotstavljanje smješteno u bezvremenost i u kojima je mjesto sukoba bilo koje mjesto, *Poklad* jasno oblikuje i svoj prostor: to je prostor, parodično lokaliziran, samostanske kuhinje, ili prostor u blizini kuhinje. Iako prostor u sačuvanom dijelu teksta nije lokaliziran, može se on odrediti na temelju oružja kojim se vojska Pokladova i Korizmina međusobno udaraju: to su ražanj, kotal, lonac, masuri, kopanje, varjače, gradele itd. Nevidljivi, neprisutni pripovjedač objektivno, distancirano niže dinamičke motive u naraciji i opisu bitke, vrlo precizno i vrlo detaljno, navodeći junake po imenu i opisujući svaki detalj radnje i junačku opremu i oružje po načelima i principima junače epike, ali na komično-parodičan način prikazujući bitku kao udarce u glavu, pod bradu, u trbuh itd., koje dijelove tijela uvijek označava leksemima iz niskog stila: »Fra Bobok udari Kulina po panču, / on mu potopari goruč suk pod branču, / bradu mu pripali; on njega rukami / zgrabivši obali, i trepa nogami.« itd. Oblici izlaganja su opis i naracija, govorna perspektiva je pripovijedanje u trećem licu. Po svim navedenim elementima *Poklad* se može svrstati u epsko djelo. Samo na jednom mjestu u tom prvom dijelu teksta pripovjedač izlazi u prednji plan i obraća se recipijentu, a on je iden-

tičan adresatu svakog srednjovjekovnog djela — to je kršćanski recipijent, kršćansko društvo u cjelini:

Tako će raznosit djavoli dušice,
keno neće postit ner jidu masnice.
Ne mnite, krstjane, da bisidin čanče;
ni kralje, ni bane, ne iskupe bolanče.
Jednak će bit sud svim na svit ki staju;
pojti će u vičnji trud zli, a dobri u raju.

Poklad i Korizma, 57—62

Tako se već u navedenom odlomku prvog dijela pjesme nagovješćuje da je smisao i značenje bitke Poklada i Korizme relevantno za život svih kršćana.

U drugom dijelu pripovjedač objašnjava alegorično značenje posta i korizme, a primjeri nepoštivanja posta iz biblijske povijesti služe mu kao argumenti u nagovoru kršćana na post kako bi se spasila duša i osvojio život vječni. Poklad se izjednačuje sa zlom, a post sa dobrim. Na kraju pjesme opisuje se Korizma kako ulazi u crkvu i daje hvale Bogu što je spasio čovjeka, moli za uskrsnuće i ulazak u rajsko carstvo, te se opisuje kako Korizma pepelom posipa svakoga koji se tu zatekao podsjećajući da je čovjek prah i da će se u prah i pretvoriti. Na kraju pripovjedač dodaje da je sada počela gospodariti Korizma i da više nema mjesta shizmi, te potiče kršćane da čine ono što hoće Bog, a ne ono što hoće »Satanas«. Osim što na doslovnoj razini prikazuje bitku Poklada i Korizme i njihove vojske, Marulićevo djelo, dakle, objašnjava u drugom dijelu i svoj alegorički smisao, odnosno moralni i anagogički smisao, ispunjavajući na taj način zahtjeve o četiri smisla, o četiri značenja što ih je srednjovjekovna poetika zahtijevala od svakog alegoričkog djela. Iz sukoba Poklada i Korizme i pobjede Korizme odčitava se smisao o mogućnosti izbora dobra i mogućnosti spasa duše, a toj misli suprotstavljena je misao u smrti tijela. Budući da alegorijski smisao djela za srednjovjekovnog čitaoca znači onaj smisao u koji se mora vjerovati, alegorijski smisao *Poklada i Korizme* trebao bi čitaocu prenijeti vjeru u mogućnost spasa duše. Moralni pak smisao djela upućivao bi vjernike na nužnost posta — to je onaj smisao koji nalaže kako da se djeluje; anagogički smisao koji zahtijeva da djelo upućuje recipijenta čemu mora težiti, bio bi u *Pokla-*

du taj da uputi čitaoca da teži vječnom životu duše. Sve funkcije, dakle, koje je srednjovjekovlje zahtijevalo od alegorije, Marulićevo djelo ispunja.

Međutim, činjenica alegoričnosti *Poklada i Korizme* još uvijek ne daje odgovor na pitanje kojem žanru to djelo pripada. I Kukuljević i Vodnik i Kolendić i Kombol atribuirali su Marulićevo djelo i kao kontrast, specifičan žanr srednjega vijeka koji je uvijek mnogosmi-slen i alegoričan, a po formi izlaganja, po govornoj perspektivi obliko- van je isključivo dijaloški. U kontrastu se uvijek spore, sukobljuju, suprotstavljaju dva principa kršćanske teologije, bez određenja vre- menskih i prostornih koordinata u kojima se takav sukob odvija. Izrazito refleksivan, bez radnje i događanja, oblikovan isključivo u formi dijaloga, kontrast nikako ne pokriva žanrovske odrednice Maru- lićeve djela. Stoga vrsne osobine *Poklada* treba potražiti u nekom drugom žanru srednjega vijeka. Osim u kontrastima, alegorija je do- minantna osobina i u nekim drugim srednjovjekovnim žanrovima, npr. u moralitetima. Već sama komunikacijska, referencijalna funkcija *Po- klada*, a osobito konativna funkcija Marulićeve djela, s naglašenim brojem vokativa, imperativa i etičkih dativa upućuje na to da Poklad pripada nekom drugom književnom žanru visokog srednjovjekovlja, a ne kontrastima. Naime, dok u kontrastima ne postoje epski, narativni elementi, dok se u kontrastima direktno obraćanje publici, recipijentu ne javlja, dok se u prenjima uključivanje adresata direktno u tekst ne tematizira, u moralitetima je komunikacijska povezanost pošiljaoca i adresata vrlo naglašeno eksponirana, a pri tom je alegoričnost, kao i u kontrastima, dominantna odrednica žanra. Specifičan dramski žanr visokog evropskog srednjovjekovlja, moraliteti obrađuju alegorijske, psihomahijske teme, a apstraktni pojmovi kršćanske teologije pojav- ljuju se u njima u personificiranu obliku. U nekima od poznatih evrop- skih moraliteta, slično kao i u Marulića, ne pojavljuju se pak lica kao dramska lica koja govore i djeluju, nego događanje, zbivanje opisuje samo jedno lice, događanje i zbivanje prikazuje samo jedan lik — pri- povjedač narativnih segmenata djela, koji u refleksivno-poučnim dije- lovima izlazi u prvi plan i od pripovjedača u trećem licu postaje sam lik uključen u tekst. Takvi su moraliteti oblikovani kao svojevrsne monodrame, kao iskaz jednog jedinog lika, bez obzira da li je on distancirani, objektivni pripovjedač ili angažirani nagovornik na neko djelovanje. Moraliteti, razvijeni i prošireni osobito u Francuskoj i

Engleskoj krajem 14. i u toku 15. i 16. stoljeća, često su osim višestruko smislene teme, personificiranih apstraktnih ideja i istaknute komunikacijske veze s adresatom, imale još jednu posebnu crtu, a to su komični i groteskni elementi, koji žanr moraliteta približuju profanim žanrovima srednjovjekovlja — farsu i sotiji.²⁵ S obzirom na sve navedene karakteristike moraliteta, Marulićev bi se *Poklad* po izuzetno velikom broju elemenata dodirivao s tim dramskim oblikom srednjovjekovlja. Osim toga, alegorijsko značenje većine moraliteta je misao *memento mori*, misao o smrti svega tjelesnog i upućivanje, opomena čovjeku na spas duše, a te iste misli temeljne su misaone sastavnice i Marulićeva djela. Tako se po liniji kršćansko-teološke refleksivnosti, po misli *memento mori* *Poklad* dodiruje i s najpoznatijim moralitetom evropskog srednjovjekovlja — s engleskim moralitetom *Everyman* iz 1509. godine. Misao, naime, *memento mori*, ekspanzirana na motivu *dance macabre*, temeljna sadržajna odrednica engleskog djela, glavna je misaona sastavnica i Marulićeva *Poklada*, misao koja je u tekstu ekspanzirana *expressis verbis*, a budući da je pisana latinski unutar hrvatskog konteksta, posjeduje visok stupanj signifikantnosti. Tu misao iznosi sama Korizma u direktnom obraćanju recipijentu govoreći iz perspektive kršćanskog sveznanja:

Prid oltar pak posta, tere posveti lug,
 lužit po čelu ja svakoga od božjih slug,
 govoreć: Memento homo quod cinis es,
 »et parvo momento u lug se razliješ.«

Poklad i Korizma, 141—144

Na navedene Korizmine riječi pripovjedač dodaje:

Od tada Korizma poče gospodovat,
 nima misto šizma i svak ju ja štovat;
 i mi joj služimo, ter počam od danas,
 ča će Bog, činimo, a ne će Satanas;
 i nos'mo na sebi sveta križa zlamen,
 da Isus na nebi nastani nas, amen.

Poklad i Korizma, 145—150

Pripovjedač *Poklada*, koji u prvom dijelu djela funkcionira kao epski pripovjedač, postaje u drugom dijelu propovjednik, učitelj kršćanske moralke i kršćanskih dogmi, postaje govornik, dobiva dakle oznake lica koje govori, a time i oznake dramskog lica. A budući da iz povijesti evropskih moraliteta znamo da su se ta djela često oblikovala kao monodrame, te da su bila izvođena kao recitali, a da su glumci pantomimom pratili i prikazivali recitiranu priču,²⁶ možemo lako zamisliti da je i Marulićevo djelo — budući da posjeduje neke elemente koji ga određuju kao dramski žanr — bilo izvođeno, te da je tekst recitirao i govorio samo jedan glumac, a da su drugi glumci ili naprosto neki ljudi u karnevalskoj povorci priču pratili pantomimom, gestama i tako oživljavali govoreni tekst, ili da je pak sam Marulić na panoima oslikao najdramatičnije i najkomičnije scene borbe prsa o prsa, te je tekst *Poklada* bio popraćen likovnim elementom, odnosno likovni elementi poslužili su kao scenografija, scena naglašenom izvedbenom potencijalu *Poklada* i *Korizme*. Elementi izvođačkog, potencijal za izvođenje nekog djela ne znači, doduše, da je djelo dramski strukturirano; međutim, uzmemo li u obzir da žanrovi srednjega vijeka koje danas označavamo kao dramske (prikazanja, moraliteti, farse, mirakuli itd.) posjeduju nizak stupanj dramskog u smislu određenja dramskog što nam ga nude Aristotelova i novovjekovne dramaturgije, te da se teatar srednjega vijeka opisuje kao izrazito epski, možemo *Poklad* i *Korizmu* odrediti i kao dramski moralitet s naglašenim epskim elementima.

S druge strane, po temi i po povezanosti s točno određenim vremenom kršćanskog kalendara — pokladni utorak, čista srijeda — Marulićevo djelo participira i u srednjovjekovnom dramskom žanru pokladne igre. U Njemačkoj su npr. poznati razni oblici *Fastnachtspiela* iz početka 15. stoljeća u kojima je nastupao samo jedan glumac-recitator, koji je s komičnog aspekta pričao razne događaje i prepričavao razna zbivanja.²⁷ Ti posebni oblici monodramske pokladne igre, poznati pod nazivom *Reihenspiel*²⁸ bili su neobično obljubljeni kod publike i vrlo popularni. Strukturni elementi, osobito naglašena komičnost epski eksponiranih dijelova *Poklada* i *Korizme*, izrazita monodramatičnost, pripovjedač-glasnogovornik i sam dramsko lice djela, a osobito sama tema i vezanost izvođenja uz pokladni utorak — sve su to elementi po kojima bismo Marulićevo djelo mogli odrediti i kao pokladnu igru. Dodamo li tome i podatak iz pjesnikova života koji govori

kako je sam nastupao i recitirao svoje stihove,²⁹ možemo *Poklad i Korizmu* atribuirati i kao pokladnu igru.

U svakom slučaju, *Poklad i Korizma* u visoku stupnju posjeduje elemente dramskog ako pojam dramskog shvatimo u suženu značenju i iz perspektive rodovske i vrsne specifičnosti djela evropskog srednjovjekovlja.³⁰ Pri tome je teško odrediti da li rudimentarni dramski elementi Marulićeva djela *Poklad i Korizmu* određuju kao moralitet ili kao pokladnu igru. Podaci u samom tekstu govore da je *Poklad* bio namijenjen izvođenju uoči čiste srijede, tj. na pokladni utorak: »Od tada Korizma poče gospodovat, / nima misto šizma i svak ju ja što-vat;«.

Na precizno pitanje: da li *Poklad i Korizma* pripada moralitetu ili pokladnoj igri — teško ćemo, međutim, odgovoriti. U pomoć možemo pozvati povijest evropskog srednjovjekovlja koja nas upućuje da su neki pokladni tekstovi u srednjem vijeku bili izrazito moralizatorski. Zna se da su izrazito moralizatorske pokladne igre bile vrlo raširene i popularne u 15. stoljeću u Lübecku.³¹ Osim postojanja žanra moralizatorske pokladne igre u evropskom visokom srednjovjekovlju, i neki strukturni elementi *Poklada i Korizme* govorili bi u prilog tezi da je riječ o pokladnoj igri. Te razloge mogli bismo naći u ispitivanju funkcioniranja Marulićeve alegorije, alegorijskog sloja djela kojemu je tekst podređen u cijelosti. Naime, dok je u konvencionalnim formama alegorične poezije granica između alegorijskog i stvarnog svijeta neprozirna, u *Pokladu* je ta granica stalno prisutna u svijesti čitaoca, i to upravo zbog prisutnosti komično-satiričnih i burleskno-grotesknih elemenata u djelu. Iako alegorično, iako posjeduje četiri smisla, komični elementi u djelu su toliko naglašeni — groteskni junaci-fratri čija su imena izvedena iz opozicije posnih i mesopušnih jela, motivi bitke kao što su probadanje brevijara raznjem, udarci po »panču«, pripaljivanje brade, udarci drvenim cokulama, oštrenje raznja kao oružja za bitku, usporedba fra Vinogriza s jeguljom, usporedba mlaćenja jednog fratra s mlaćenjem klasja, davljenje Poklada kobasicama, instrumenti bitke nanizani u kumulacijskom nizu »misuri, sture, kopanje, taljuri, kotli, parsure, raznji i varjače, komostre, gradele, po-pečci, strgače i glavnje debele« — da destuiraju smisao i značenje alegorijskog sloja u tekstu. Niski stil, parodiranje viteške epike, komičnost junaka, situaciona komika u opisima borbe prsa o prsa, simbolično-smiješna imena fratara — sve su to elementi u *Pokladu* koji raz-

bijaju postupak alegorije u njezinim žanrom uvjetovanim formama i pravilima igre u književnom postupku.³² Alegorijski smisao, naime, u Marulićevu djelu ne proizlazi iz sukcesivnog tumačenja alegorijske biti djela u cjelini, ne proizlazi iz paralelnog eksponiranja svih četiriju smislova djela, nego je alegorijski smisao djelu pridodat tek u drugom dijelu kao moralizatorski komentar, kao pripovjedačevo tumačenje komično-grotesknh odrednica djela, kao svojevrsna alegoreza prvog, narativnog dijela teksta. Drugi dio tako funkcionira slično kao i pogovor »Tropologica Davidiadis expositio« u *Davidijadi*. Za razliku od konvencionalnih oblika alegorije, u *Pokladu* komični elementi prevladavaju i nadvladavaju samorazumljivu objektivnu evidenciju i vjerovani realitet alegorije³³ i otvaraju nepregledan prostor u kojem se konvencionalna fabula i konvencionalni književni postupci koriste za novu svrhu literarne fikcije. Tako, iako alegorično, Marulićevo djelo zbog naglašeno prisutnih komično-grotesknh elemenata funkcionira kao djelo u kojem je značenje alegorijskoga smisla konvencionalnih oblika kontrasta ili moraliteta destuirano. Iz činjenice da je alegorijski smisao u *Pokladu* dodat tek u drugom dijelu, iz činjenice da se moralni i anagogički smisao morao objasniti *expressis verbis*, možemo zaključiti da je alegorija kao književni postupak i kao književna forma u Marulićevo doba bila prevladana. Tako su — slično kao i u Danteovoj *Božanskoj komediji* — doslovna, realistička, mimetička značenja u *Pokladu* prevladala apstraktno ideje. Svojim ljudskolikim oblikom fra Suhojil, fra Vodulja, fra Kulin i drugi više su oličenje ljudskog karaktera i ljudskih strasti i mana nego što su utjelovljenje ideje nužnosti posta za spas duše. Komični rekviziti borbe, niski leksik, parodiranje viteške epike u opisima borbe — svi te elementi imaju značenje komičnog kako komično shvaća antika i novovjekovna literatura, a ne onako kako komično shvaća srednji vijek, tj. u funkciji alegorijskog prikazivanja tjelesnog, zemaljskog, materijalnog, pa tako i sotonskog.

Svi analizirani aspekti Marulićeva *Poklada i Korizme* govore u prilog tezi da Marulićevo djelo možemo odrediti kao djelo koje je po žanrovskim osobinama hibridno djelo koje se oslanja na konvencionalne i kanonizirane oblike visokog srednjovjekovlja, kao djelo koje — podređujući narativne elemente dramskim elementima moraliteta odnosno pokladne igre — ostvaruje svoju strukturu na srednjovjekovnim poetičkim načelima. Istodobno, parodirajući jedan srednjovjekovni književni žanr — vitešku epiku i psihomahijsku tematiku — *Poklad*

i *Korizma govori* o visoko literariziranoj svijesti svojega tvorca. Isto tako *Poklad i Korizma* je djelo koje destruiira i probija kanone alegorije kao dominantnog književnog postupka i temeljnog oblika srednjovjekovne književnosti, djelo koje komično-groteskne elemente rabi za stvaranje čiste literarne fikcije. Participirajući i u sakralnom moralitetu i u profanoj pokladnoj igri, alegorijsko po smislovima, Marulićevo djelo funkcionira i kao djelo u kojem se jasno — a na temelju kanoniziranih oblika i žanrova srednjega vijeka — pojavljuju i renesansna oblikovna načela i kao djelo u kojem su izražena renesansna poetička načela o stvaranju kao o slobodnom uzletu mašte u područje literarne igre i literarne fikcije.

BILJEŠKE

¹ *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, Stari pisci hrvatski, knj. 1, JAZU, Zagreb 1869.

² I. Kukuljević Sakcinski, Marko Marulić i njegovo doba, predgovor u knjizi *Pjesme Marka Marulića*, SPH, JAZU, Zagreb 1869, str. LXXI.

³ I. Kukuljević Sakcinski, nav. djelo, str. LXXI.

⁴ B. Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913, str. 112—113.

⁵ B. Vodnik, nav. djelo, str. 113.

⁶ M. Rešetar, recenzija knjige Branko Vodnik: *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 1. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Archiv für slavische Philologie*, ur. V. Jagić, knj. XXXVI, Berlin 1916, str. 268.

⁷ P. Kolendić, Marulićev »Poklad i Korizma«, p. o. iz Novog doba od 25. II. 1925, Split 1925, str. 1—7.

⁸ P. Kolendić, nav. djelo, str. 3.

⁹ Ibid., str. 4.

¹⁰ Ibid., str. 6.

¹¹ M. Kombat, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb 1961², str. 88.

¹² Usp. o tome: M. Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb 1983, str. 228; M. Tomasović: Marko Marulić Pečenić, u knjizi *Marko Marulić, Plavca nova*, prired. T. Maroević i M. Tomasović, Split 1971, str. 31; T. Maroević, Od poruge do molitve, *Čakavska rič*, I, 1972, str. 149. i 151; I. Slamnig, Marko Marulić, u knjizi *Marko Marulić, Judita, Suzana, Pjesme*, Zagreb 1970, str. 30. i dr.

¹³ I. Slamnig, nav. djelo, str. 19—20.

¹⁴ Ibid., str. 30.

¹⁵ G. Lozinski, *La bataille de Caresme et de Charnage*, izdao i predgovor napisao Grégoire Lozinski, Paris 1933.

¹⁶ G. Lozinski, nav. djelo, str. 85.

¹⁷ Ibid., str. 85.

¹⁸ Ibid., str. 112—118.

¹⁹ Ibid., str. 118.

²⁰ Ibid., str. 116.

²¹ Lozinski kaže: »Le fragment commence par un duel entre un 'chevalier ventru' et 'fra Dezun', don le nom révèle ses origines, sans que j'aie réussi à identifier le modèle italien (vénitien?) de la composition de Marulić.« Nav. djelo, str. 118.

²² »Le poème de Marulić fait donc partie des compositions qui, s'écartant du modèle français, donnent la préférence à Carême, transformé en 'graziosa, amorosa e pietosa ... mandonna Quaresima', — kako je to slučaj i u talijanskim djelima. Međutim, naglašava dalje Lozinski, za razliku od talijanskih djela, Marulićevo djelo: »A un plus fort degré encore que les pièces italiennes, qui donnent tort à Charnage-Carnaval, il souligne le côté édifiant du conflit.« Lozinski, nav. djelo, str. 118—119.

²³ Svi citati iz *Poklada i Korizme* navode se prema: Marko Marulić, *Judita, Susana, Pjesme*, priredio I. Slamnig, Zagreb 1970.

²⁴ Usp. o tome: H. R. Jauss, *Theorie der Gattungen und Literatur des Mittelalters*, u knjizi H. R. Jauss, *Alterität und Modernität der mittelalterlichen Literatur*, W. Fink Verlag, München 1977, str. 327—358.

²⁵ O moralitetu u evropskom srednjovjekovlju usp.: H. Zielske, *Die Entwicklung des geistlichen und weltlichen Dramas und Theaters im Mittelalter*, u knjizi *Propyläen Geschichte der Literatur, Zweiter Band, Die mittelalterliche Welt 600 — 1400*, Propyläen Verlag, Berlin 1982, str. 414—445.

²⁶ Usp. o tome: H. Zielske, nav. djelo.

²⁷ Usp. o tome: H. Zielske, nav. djelo.

²⁸ Ibid., str. 438.

²⁹ Usp. o tome: M. A. Usmiani, Marko Marulić, *Harvard Slavic Studies*, III, 1957.

³⁰ Usp. o tome: H. R. Jauss, nav. djelo.

³¹ Usp. o tome: H. Zielske, nav. djelo.

³² Usp. o problemu alegorije u srednjem vijeku: H. R. Jauss, *Entstehung und Strukturwandel der allegorischen Dichtung*, u knjizi *Alterität und Modernität der mittelalterlichen Literatur*, W. Fink Verlag, München 1977, str. 154—218.

³³ Ibid., str. 219. i dalje.